

*Тетяна Іванівна Тарахонич,
старший науковий співробітник
відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

ПРАВОВА АНАЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає від науки вирішення на доктринальному рівні нагальних проблем, що виникли у суспільстві та державі, постановки нових завдань та пропозицій щодо шляхів їх вирішення. Одним із важливих завдань юридичної науки є забезпечення ефективності правового регулювання та дієвості його механізму. Важливе місце у цьому процесі належить новим науковим підходам та методам, серед яких важливе місце відводиться правовій аналітиці.

Правова аналітика не є новим напрямом у забезпеченні результативності механізму правового регулювання. Однак поряд із цим у юридичній літературі цій проблемі приділено недостатньо уваги, що зумовлює необхідність визначення місця правової аналітики серед юридичного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблема не була спеціальним предметом дослідження у правовій сфері, проте деякі її аспекти знайшли належне місце в працях таких учених, як В. Варенко, І. Захарова, В. Нагребельний, І. Онищук, Н. Оніщенко, О. Мандзюк, Н. Пархоменко, Ю. Сурмін, Ю. Тихомиров, Л. Філіппова, Ю. Шемшученко та ін.

Метою статті є з'ясування теоретичних основ розуміння сутності правової аналітики, визначення її місця в забезпеченні ефективності правового регулювання та дієвості його механізму.

Основні результати дослідження. Правову аналітику можна розглядати на різних рівнях наукового пізнання, а саме як юридичну категорію та вид діяльності.

Розглядаючи правову аналітику як юридичну категорію, слід наголосити, що вона має як наукову, так і практичну складову. На доктринальному рівні правова аналітика розглядається як важливий напрям аналізу правової дійсності на науковому та інтуїтивному рівні шляхом використання відповідних прийомів, принципів та методів наукового пізнання.

Практична складова правової аналітики передбачає здійснення певних дій за допомогою використання різноманітних засобів та прийомів, що свідчить про її прогностичну спрямованість. Правова аналітика надає можливість відповідним структурам прийняти найбільш оптимальне, виважене рішення в процесі розв'язання певної проблеми.

Серед зазначеного інструментарію правової аналітики важливе місце належить методу системного аналізу, який надає можливість вивчити об'єкт пізнання, а в цьому разі ми говоримо про механізм правового регулювання, виокремивши його складові компоненти та охарактеризувавши ті особливості, які їм властиві. Водночас компоненти механізму правового регулювання не лише виокремлюються та характеризуються на доктринальному рівні, а й за допомогою синтезу аналізуються ті зв'язки, які між ними існують, характеризується системність, цілісність, динамічність та дієвість механізму правового регулювання. Досить часто правова аналітика користується методом порівняння, що надає можливість виокремити схожі та відмінні риси тих явищ чи систем, які аналізуються. Порівняння механізму правового регулювання та правової системи допомагає показати схожість та відмінність даних систем та зробити висновок, що механізм правового регулювання – це правова система в динаміці.

Не вдаючись до глибокого змістовного порівняння механізму правового регулювання та правової системи, слід наголосити на думці авторів великої української юридичної енциклопедії, що поняття механізму правового регулювання слід відрізняти від іншої не менш складної кате-

горії «правова система». Остання є «ширшою» за обсягом тому, що крім механізму правового регулювання включає в себе інші явища правової дійсності: інституційну, ідеологічну, інфраструктурну, результативну складову тощо. Тобто вони співвідносяться між собою як ціле та частина [1, с. 286].

Розглядаючи правову аналітику як вид діяльності, низка вітчизняних учених наголошують, що аналітична діяльність – це діяльність, пов'язана з аналізом або аналітикою [2, с. 123–124]. На нашу думку, цей підхід є дещо спрощеним, оскільки, формулюючи визначення тієї чи іншої категорії, необхідно враховувати ті особливості, які їй властиві. Аналітична діяльність у правовій сфері здійснюється у межах суспільства чи держави відповідними суб'єктами. У процесі цього виду діяльності використовується відповідний інструментарій, її метою є збір, накопичення, обробка, зберігання, поширення певних даних, а також аналіз, синтез і порівняння правових явищ та процесів, що свідчить про прогностичну спрямованість правової аналітики.

Досить часто в науковій літературі використовується такий термін, як інформаційно-аналітична діяльність і наголошується на важливості та цінності цього виду діяльності, яка полягає передусім у тому, що вона включає в себе підбір і систематизацію фактів щодо певного питання, їх оцінку, тлумачення, чітке й продумане викладення в усній або письмовій формі [2, с. 124].

Інформаційно-аналітична діяльність здійснюється у різних сферах суспільного життя, використовує різноманітні засоби та аналітичні методики та спрямована на досягнення певного результату. Вона має місце і на різних стадіях дії механізму правового регулювання. Слід наголосити, що об'єктом цього виду діяльності є соціальна інформація, яка повинна бути достовірною та достатньою для отримання певних результатів.

Насамперед слід зупинитися на доктринальному визначенні такого поняття, як інформація. Більшість учених схильні розглядати інформацію як відомості чи дані про певні явища чи події. Так, Т. Костецька, аналізуючи цю категорію, виокремлює такі її правові ознаки: це відомості про події та явища; відомості, що відбуваються у суспільстві, у державі, у навколишньому природному середовищі; відомості, які мають бути документованими або публічно оголошеними [3, с. 44–45]. Низка вітчизняних учених розглядають інформацію як особливу форму вираження об'єктивної реальності, пов'язану з відображенням останньої у процесі взаємодії живих істот між собою та з неорганічною природою, що спонукає їх до виконання певної роботи [4, с. 5].

Подібне трактування інформації свідчить про її багатоаспектний характер, проте більшість учених схильні розглядати її як певні відомості, що мають певну форму збереження або публічно оголошені. Водночас інформація, що має місце в суспільстві, набуває соціального характеру.

В енциклопедичних словниках під соціальною інформацією розуміють знання, повідомлення, відомості про відносини людей, стан та характер розвитку соціальних процесів, умови життєдіяльності, суспільне становище індивідів та соціальних груп, взаємодії їх інтересів [5, с. 31].

Різновидом соціальної інформації є правова інформація. Слід погодитися з думкою, що правова інформація – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [6, с. 25].

З точки зору дії механізму правового регулювання в нормі права закладено певні відомості у вигляді суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Ця інформація не лише зберігається та накопичується, вона використовується, поширюється на інших суб'єктів у процесі реалізації норми права через такі її форми, як дотримання, виконання, використання та застосування норми права.

Правова аналітика має наукову цінність та практичне значення. Вона надає можливість вирішити низку завдань, а саме: орієнтованість на передбачення тенденцій розвитку суспільства чи держави, обґрунтування необхідності впорядкування суспільних відносин шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, необхідності проведення експертизи цих актів на предмет позитивних чи негативних наслідків їх дії, наявності прогалин чи колізій в законодавстві загалом, управління ризиками, робота з великим обсягом даних, підвищення ефективності дії всього механізму правового регулювання тощо. Зазначене свідчить, що правова аналітика може бути задіяна на різних стадіях дії механізму правового регулювання, а саме: і на етапі створення

його нормативної основи, оскільки спонукає до вивчення намірів суспільства, його конкретних структур чи певних соціальних груп щодо впорядкування суспільних відносин в тій чи іншій сфері, а також дає аналіз непередбачуваних шляхів розвитку суспільних відносин та впливає на вибір та прийняття рішень. Вона також має місце в процесі виникнення прав та обов'язків суб'єктів, спонукає суб'єктів до здійснення юридично значущої поведінки. Правова аналітика може бути задіяна також на етапі реалізації правових норм, що надасть можливість досягти бажаного результату.

Правова аналітика, методи якої застосовуються у процесі аналізу ефективності механізму правового регулювання, повинна відповідати певним вимогам, серед яких слід зазначити такі: своєчасність, оперативність, обґрунтованість, якість, повнота тощо.

Своєчасність здійснення аналітичної діяльності дозволить оцінити об'єктивні процеси, що мають місце в суспільстві, державі, в процесі діяльності правотворчих та правозастосовних органів чи проблемну ситуацію та надасть можливість прийняти виважене, науково обґрунтоване та своєчасне рішення правового регулювання чи дії складових механізму правового регулювання.

Динаміка розвитку суспільних процесів, кризові явища, що мають місце в світі, ускладнення соціальних систем вимагають оперативності в осмисленні цих явищ та прийнятті відповідних рішень.

Важливим моментом в аналітичній діяльності, якщо вона містить інформаційну складову, є якісний показник у її здійсненні. Оскільки аналізується певна інформація, яка може бути недостовірною, суперечливою, в деяких випадках навіть неконтрольовано. Зазначене вимагає обґрунтування отриманої інформації, логічної послідовності в процесі використання аналітичних технологій та їх практичної значимості. Все це також впливає на повноту тих висновків, які робляться, та рішень, що приймаються. Тому на різних етапах дії механізму правового регулювання правовій аналітиці потрібно відводити визначальне місце, що сприятиме ефективності та дієвості функціонування даного механізму.

Правова аналітика має функціональну спрямованість. Функції права є підґрунтям для виокремлення функцій різноманітних юридичних конструкцій, загалом, та функцій правової аналітики, зокрема.

У зв'язку з цим Н. Оніщенко функції правової аналітики розділяє на дві групи, а саме: теоретичні, що забезпечують розвиток і якісний приріст знань, та прагматичні, спрямовані на вирішення завдань юридичної практики. Вчена до теоретичних функцій відносить гносеологічну (пізнавальну), евристичну, прогностичну, критичну. До прагматичних функцій віднесено функцію сприяння законотворчості, функцію забезпечення належного тлумачення законодавства, функцію сприяння правозастосовній практиці, інтеграційну та освітньо-педагогічну [7, с. 118–119].

Серед доктринальних функцій правової аналітики слід виокремити такі їх різновиди: пізнавальну, прогностичну, інформаційну, комунікативну, координаційну тощо. Зазначені функції є напрямками впливу різноманітного правового інструментарію на суспільні відносини, з метою їх упорядкування. Вони відіграють важливу роль в механізмі правового регулювання.

Пізнавальна функція правової аналітики зорієнтована на накопичення, аналіз та отримання нових знань, виявлення закономірностей і тенденцій розвитку в правовій сфері.

Прогностична функція правової аналітики спрямована на вивчення об'єкта пізнання, а в цьому разі таким об'єктом є механізм правового регулювання. Зазначена функція реалізується шляхом аналізу та оцінки отриманих даних щодо об'єкта прогнозування відповідно до тієї мети, яка була поставлена. Зазначене надає можливість прослідкувати тенденції та закономірності в правовому регулюванні, виявити колізії та суперечності, недосконалість законодавства, можливі ризики з метою їх попередження чи усунення.

Правовій аналітиці властива також інформаційна функція, сутність якої полягає у виявленні, накопиченні, обробці та фіксації відомостей чи даних щодо об'єкту пізнання. Це сприятиме створенню на основі цієї інформації певної моделі правового регулювання та забезпеченню ефективності механізму правового регулювання.

З інформаційною функцією правової аналітики тісно пов'язана комунікативна. Вона спрямована на передачу та прийняття інформації, формування певних поглядів, взаємопорозуміння

в оцінках явищ і процесів. На цьому етапі може бути задіяна і координаційна функція, яка передбачає погодження дій суб'єктів, орієнтаційну спрямованість на досягнення певного результату діяльності.

Висновки. Узагальнюючи, слід наголосити, що забезпечення ефективності правового регулювання та дієвості, результативності його механізму здійснюється шляхом своєчасного й належного використання інструментарію правової аналітики.

Правова аналітика сприяє ґрунтовному аналізу правових явищ і процесів, формуванню науково обґрунтованих висновків та пропозицій, виявляє як позитивні, так і негативні сторони правового регулювання та дії його механізму. Результати аналітичної діяльності використовуються для подолання проблемних ситуацій та з метою підтвердження позитивного правового впливу.

Використані джерела

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Х. : Право, 2017. – Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – 952 с.
2. Мандзюк О. Правова природа аналітичної діяльності / О. Мандзюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 7. – С. 123–128.
3. Костецька Т. А. Інформаційне право України : навч. посіб. / Т. А. Костецька. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2009. – 170 с.
4. Тептюк С. П. Конституційне право на доступ до публічної інформації: проблеми законодавчого регулювання та судового захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. П. Тептюк. – К., 2018. – 20 с.
5. Социологический справочник / под общ. ред. В. И. Воловича. – Киев : Политиздат Украины, 1990. – 382 с.
6. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. / В. М. Варенко. – К. : Університет «Україна», 2014. – 417 с.
7. Оніщенко Н. М. Функції правової аналітики: теоретичні виміри, практичні засади / Н. М. Оніщенко // Visegrad Journal on Human Rights. – 2017. – № 1/2. – С. 116–121.

Тарахонич Т. І. Правова аналітика та її роль у механізмі правового регулювання

У статті охарактеризовано правову аналітику на різних рівнях наукового пізнання, а саме: як юридичну категорію та як вид діяльності. Розглядаючи правову аналітику як юридичну категорію, наголошується, що вона має як наукову, так і практичну складову. Розглядаючи правову аналітику як вид діяльності, підкреслюється необхідність враховувати ті особливості, які їй притаманні. Зазначається, що досить часто в науковій літературі використовується такий термін, як інформаційно-аналітична діяльність. Наголошується, що правова аналітика має наукову цінність та практичне значення. Вона надає можливість вирішити низку завдань, серед яких підвищення ефективності дії механізму правового регулювання.

Ключові слова: аналітика, правова аналітика, аналітична діяльність, інформаційно-аналітична діяльність, інформація, механізм правового регулювання.

Tarakhonich T. Legal analytics and its role in the mechanism of legal regulation

The article emphasizes that legal analytics is not a new direction in ensuring the effectiveness of the mechanism of legal regulation. But along with this, in the legal literature this problem is not given enough attention, which causes the need to determine the place of legal analytics among legal instruments.

The legal analytics is characterized from point of view of different levels of scientific knowledge, namely: as a legal category and as a type of activity.

Considering legal analytics as a legal category, it is emphasized that it has both a scientific and a practical component. At the doctrinal level, legal analytics is considered as an important direction in the analysis of legal reality at the scientific and intuitive level through the use of appropriate techniques, principles and methods of scientific knowledge.

The author analyzes the practical component of legal analytics, that implies the implementation of certain actions through the use of various tools and techniques, indicating its predictive orientation. The legal analytics provides an opportunity for the relevant structures to adopt the most optimal, well-balanced solution in the process of solving a particular problem.

Considering legal analytics as a type of activity, emphasizes the need to take into account those features that are inherent to it. Analytical activity in the legal sphere is carried out within the boundaries of a society or state, it is carried out by the relevant subjects, in the process of this type of activity an appropriate tool is used, its purpose is the collection, accumulation, processing of certain data, as well as the analysis, synthesis and comparison of legal phenomena and processes, which indicates on prognostic orientation of legal analytics.

It is noted that such term as informational and analytical activity is used quite often in the scientific literature. Information-analytical activity is carried out in various spheres of public life, whis using various means and analytical methods and aimed at achieving a certain result.

Among the tools used by legal analytics, the important place belongs to the methods of system analysis, comparison, etc. They play a key role in the study of the object of knowledge, and in this case – the mechanism of legal regulation.

It is emphasized that legal analytics has a scientific value and practical value. It provides an opportunity to solve a number of tasks, namely: orientation towards prediction of the development trends of a society or state, justification

for the need to streamline social relations by adopting appropriate normative legal acts, the need for an examination of these acts on the subject of positive or negative consequences of their actions, the presence of gaps or contradictions in legislation and in general, risk management, improving the effectiveness of the whole mechanism of legal regulation, etc. The above shows that legal analytics can be used at different stages of the mechanism of legal regulation.

The main functions of legal analytics and their role in ensuring the effectiveness of the legal regulation mechanism are analyzed.

Key words: analytics, legal analytics, analytical activity, information and analytical activity, information, mechanism of legal regulation.

УДК 340.12

*Олена Михайлівна Тучіна,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корещького НАН України*

ІНСТИТУТИ ПРОЗОРОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ВЛАДИ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ НОМЕНКЛАТУРНОМУ ПРАВОВОМУ НІГІЛІЗМУ

Постановка проблеми. Зловживання повноваженнями є найстійкішою формою прояву елітарного номенклатурного правового нігілізму в українській правовій реальності, а отже, зменшення рівня корупційної діяльності, спрямованої на органи влади, нуліфікування сили впливу «лобістів», чия діяльність є корупційною – має бути основною метою будь-яких законодавчих ініціатив, які мають на меті впровадження новітніх для країни інституцій прозорості взаємодії суспільства та влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лобіювання було об'єктом наукового інтересу у декількох дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук: цивілізований лобізм розглядався у концептуальному та прикладному вимірах здебільшого як чинник політичної культури, досліджувалися теоретичні засади та практичні реалії політичного лобіювання в Україні. Зазначені напрацювання використовуватимуться автором, який розглядає інститут лобіювання у правовому розрізі, безпосередньо як інструмент протидії номенклатурному правовому нігілізму.

Метою статті є дослідження існуючих інститутів прозорості взаємодії суспільства та влади, у яких автор вбачає дієві інструменти протидії номенклатурному правовому нігілізму. Автором проаналізовано інститут лобіювання та можливість його впровадження у сучасних українських правових реаліях, з метою усунення нелегальних методів впливу на прийняття владних рішень, створення системи демократичних цінностей.

Основні результати дослідження. Недостатній рівень залученості громадськості до процесу прийняття політичних рішень забезпечує простір для маніпуляцій державних посадовців і в результаті уповільнює темп демократичних перетворень у державі. Позитивний вплив на підвищення рівня політичної культури суспільства та рівня взаємодії груп інтересів передбачається від впровадження в українську правову реальність добре інституцій прозорості взаємодії суспільства та влади, що добре зарекомендували себе у світовому досвіді.

Лобізм, лобіювання (англ. *lobbyism, lobbying, government relations, public affairs, public advocacy*) має безліч визначень, залежно від контексту і ставлення до явища. Загальновживаним є визначення, відповідно до якого лобізмом визнається діяльність зацікавлених груп, об'єднаних на основі спільних інтересів, які прагнуть впливати на владні структури з метою прийняття найбільш вигідних для себе рішень.

У юридичній літературі відсутня єдина думка щодо сутності лобістської діяльності та її впливу на систему демократичних цінностей. Існуючі позиції можна поділити на дві основні.

Одні дослідники, що не розривають лобізм та корупцію, обережно сприймають лобізм у суспільно-політичній системі, вважаючи, що він розмиває суспільства, перетворюючи демократичні інститути в інструменти впливу на владу з боку окремих груп інтересів. Переслідуючи зазначене